

Onnellisuus – onko kansantaloustieteellä mitään sanottavaa?

Tatu Hirvonen

Kansantaloustieteen assistentti (mvs.)

Jyväskylän yliopisto

Sanotaan, että onnellisuuden tavoittelu on inhimillisen toiminnan päämäärä. Vuoden 2003 *Lionel Robbins* -muistoluennoilta LSE:n emeritus professori, lordi *Richard Layard* esitti, että onnellisuuden tulisi olla myös kansantaloustieteellisen tutkimuksen ja sitä soveltavan talouspolitiikan päämäärä. Monet muut yhteiskuntatieteilijät, etunenässä psykologit ja sosiologit, ovat jo vuosia tutkineet onnellisuutta.¹ Kansantaloustieteen piirissä onnellisuustutkimus on vasta aluillaan. Layard tarttui haasteeseen ja on luentojensa lisäksi valmistelemassa aiheesta kirjaa.²

¹ Hyvänä esimerkkinä *The World Database of Happiness* ylläpitävä, Rotterdamin Erasmus yliopiston professori Ruut Veenhoven. Internetissä: <http://www2.eur.nl/fsw/research/happiness/index.htm>.

² Layardin kirjaa odotellessa kannattaa tutustua muun muassa seuraaviin kirjoihin: Praag & Ferrer-i-Carbonell (2004): *Happiness Quantified – A Satisfaction Calculus Approach*, Oxford University Press sekä Frey & Stutzer (2002): *Happiness and Economics: How the Economy and Institutions Affect Human Well-being*, Princeton University Press.

Kolme luentoa onnellisuudesta

Layardin ”Happiness: Has Social Science a Clue?” -luennot ovat vapaasti saatavilla Centre for Economic Performance (LSE) verkkosivuilta³. Samaisilta sivuilta löytyy aiheesta myös hyvä tiivistelmä, ”The Secrets of Happiness”, joka julkaistiin *New Statesman* -lehdessä maaliskuussa 2003. Luennot rakentuvat seuraavasti. Ensimmäisellä luennolla Layard kysyy mitä onnellisuus on ja mitä tähänastiset onnellisuustutkimukset ovat tuoneet esille. Toisen luennon aikana Layard tarjoaa selityksiä havainnolle, jonka mukaan onnellisuus ei olisi suhteellisesti lisääntynyt elintason noustessa. Kolmas luento pyrkii talouspolitiikan uudelleenarviointiin ja tarjoamaan rakennuspalikoita onnellisemmän yhteiskunnan kehittämiseksi.

Mitä onnellisuus on?

Layard määrittelee onnellisuuden hyvinolontunteeksi. Elämästä nautitaan ja se koetaan hy-

³ <http://cep.lse.ac.uk/layard/>

väksi. Vaikka onnellisuus voidaan saavuttaa eri tavoin, Layardin mainitsemat tutkimukset (esim. Shao, 1993)⁴ osoittavat, että sana ”onnellisuus” ymmärretään eri kulttuureissa kutakuinkin samoin. Tolstoin havainto, ”onnettomat perheet ovat onnettomia omalla tavallaan, kaikki onnelliset perheet ovat onnellisia samalla tavalla”, on siis ainakin puoliksi validoitu.

Pohjimmiltaan ihminen pyrkii onnellisuuteen, koska se liittyy elossa selviytymiseen. Onnellisuutta tavoitellaan ja sitä saavutettaessa voidaan paremmin ja täten selviytyä. Poikkeuksia sääntöön toki löytyy. Luonnonvalinta ei ole vielä tuottanut meille täydellistä psyyketä ja kehoa.

Toiminnallisesti onnellisuus on tila, johon ei kaivata muutosta tai johon pyritään niukkuuden puitteissa. Vastaavasti tyytymättömyys on tila, josta pyritään pois. Koska mielialat vaihtelevat, onnellisuus ja tyytymättömyys voidaan ajatella saman jatkumon (kestävä onnellisuuden tunne – ohimenevä onnellisuus – onnettomuus) eri pisteinä. Tämä mahdollistaa myös niiden vertailun ja mittaamisen.

Onko onnellisuus mitattavissa?

Yksilötasolla positivistinen kansantaloustiede on perustunut pitkälti, muun muassa Lionel Robbinsin esittämään näkemykseen, jonka mukaan onnellisuutta ei voida mitata absoluutisesti, vain havainnoida päätöstenteon kautta. Kuten Samuel Brittan on asiaa kommentoinut, kansantaloustiede ei kykene katsomaan ihmisen sieluun. Kansantaloustieteessä tästä seurasi myös makrotason yleistys, jonka mukaan BKT:n kasvu ja kulutusvaihtoehtojen lisääntyminen (keinot) johtavat hyvinvoinnin (onnel-

lisuuden) kasvuun (tarve). BKT on taloudellisuudessaan toimiva hyvinvointimittari, mutta tunnetusti rajoittunut.

Layard haluaa osoittaa kuinka uudet tutkimukset voivat viedä kansantaloustiedettä lähemmäs sen hyvinvointikeskeisiä alkulähteitä ja samalla uusiin ulottuvuuksiin. Layardille kyse on paluusta utilitaristiseen tulevaisuuteen. Layard perustaa väittämänsä viimeaikaisten neurotutkimusten (esim. Davidson, 2000)⁵ tuloksiin. Tutkimusten mukaan ihmisten ilmoittaman onnellisuuden ja onnellisuutta kuvaavan aivotoiminnan korrelaatio on merkittävä ja mitattavissa samaan tapaan kuin verenpaine. Nykyneurotiedettä hyödyntämällä kansantaloustiede pystyisi siis mittaamaan objektiivisesti onnellisuutta ja tyytymättömyyttä kardinaalisesti (myös ihmisten välillä) aivotoimintaa kuvaten⁶. Toinen innovatiivinen tapa tutkia onnellisuutta on verrata annetuissa onnellisuustekijöissä tapahtuvia muutoksia suoraan suhteessa palkkamutoksiin. Metodina ei siis ole paljastuvat preferenssit, vaan tällä tavalla voidaan esimerkiksi laskea kuinka suuri työttömäksi jäämisen aiheuttama onnellisuusvaje on, kun tulonmuutos on kontrolloitu.

Onnellisuustekijöistä

Layardin esittelemät onnellisuustutkimukset antavat ymmärtää, ettei onnellisuus ole pelkästään kiinni ostovoimasta. Ihmisten kokema onnellisuus tai onnettomuus koostuu pitkälti myös sosiaalisista tekijöistä. Onnettomuuden

⁵ Layard *ibid.*

⁶ Neurotieteen hyväksikäyttö on yleistymässä myös muilla kansantaloustieteen aloilla. Artikkelin kirjoittamisen aikaan esimerkiksi *Newsweek* julkaisi J. Adlerin kirjoittaman artikkelin aiheenaan Caltechin sijoituspelitutkimus.

⁴ Layard *ibid.*

takana vaikuttavat monet nyky-Suomeakin vai-
vaavat epävarmuustekijät kuten työttömyys,
pirstaleinen perhe-elämä, jatkuva kiire ja uusi-
utumisen tarve ja turvattomuus.

Vastaavasti onnellisuutta lisääviä tekijöitä
ovat elämänfilosofia tai uskonto, korkea ja sta-
biili työllisyystilanne sekä vapaus toimia ja teh-
dä itselle tärkeitä asioita. Vaikka pitkän aika-
välin makrovertailut osoittavatkin, että varalli-
suudella ja onnellisuudella on selvästi positiiv-
inen riippuvaisuussuhde, niin Yhdysvalloissa,
EU:ssa kuin Japanissa mitattu onnellisuus näyt-
täisi olleen pysähtyneisyyden tilassa viime vuo-
sikymmenet, vaikka talous on tänä aikana kas-
vanut.

Graafisesti onnellisuuden ja tulojen välinen
maavertailu muistuttaakin Kuznetsin käyrää.
Rikkaissa maissa (joissa BKT on yli 15.000 dol-
laria vuodessa asukasta kohden) onnellisuus on
riippumaton tuloista (Inglehart ja Klingemann,
2000)⁷. Ääri-onnettomuutta tuovat esille tilas-
tot, jotka puhuvat omaa karvasta kieltään mas-
sentuneisuuden, alkoholismien sekä rikollisuu-
den kasvusta.

Hedoninen juoksumatto

Layardin mielestä kokemus on osoittanut, että
rikastuminen onnellisuuden saavuttamiseksi on
itseään vastaan kääntyvä prosessi – hedoninen
juoksumatto. Makrovertailuissa esiin tullut,
Easterlinin paradoksia muistuttava havainto
vaurastumisen ja onnellisuuden väljästä suh-
teesta, on Layardin mukaan yritetty perustella
väärin illuusioharhana. Tämän selityksen mu-
kaan ihmiset todellisuudessa ovat aikaisempaa
onnellisempia, vain onnellisuusodotukset ovat
aikaisempaa korkeammalla.

⁷ Layard *ibid.*

Layardin mielestä syyt löytyvät toisaalta. Pa-
rempana selittäjänä Layard pitää ihmisluon-
teelle ominaista totuttautumista (”habitua-
tion”). Uusi kehitysaskel esimerkiksi tietotek-
niikassa voi aluksi luoda hyvinvointia ja onnel-
lisuutta. Ajan kuluessa kuitenkin totumme ym-
päriällä tapahtuvaan edistykseen, joka siten me-
nettää alkuperäisen onnellisuutta lisäävän mer-
kityksensä.

Uudet keksinnöt nostavat elämisen standar-
deja jatkuvasti. Tästä seuraa riippuvuutta (”ad-
diction”) muistuttava tapahtumaketju. Ihmiset
juokset hedonistisella juoksumatolla lyhytkes-
toisten onnellisuuskokemusten perässä saavut-
tamatta onnellisuutta pitkäkestoisesti.

Toisena varteenotettavana onnettomuu-
densenittäjänä Layard pitää kilpailuhenkeä
(”rivalry”). Kun onnellisuus on suhteellista (yh-
teisöllistä), ei haluta pelkästään olla tasoissa
Jonesien kanssa, vaan myös olla hieman rika-
kaampia kuin Jonesit. Ja taas päädytään juok-
sumatolle. Täten kilpailuhenkisyyttä selittäisi
myös ne tutkimustulokset, joiden mukaan rika-
kaat ovat muita väestöryhmiä onnellisempia.
Koska rikkaat ovat kaikessa suhteessa varak-
kain ryhmä, he ovat kilpailumielessä aina as-
keleen muita edellä.

Onnellisuuspolitiikka

Layardin mukaan onnellisuuspolitiikan tulisi
utilitaristiseen tapaan maksimoida yhteiskun-
nan kokonaisuonnellisuutta. Käytännössä kyse
on työn (liikaa/liian vähän) ja ”elämisen” (liian
vähän) tasapainottamisesta. Kokonaisuonnelli-
suutta parantavaan tasapainoon pääsemiseksi
Layard esittelee kaksi onnellisuuspoliittista
vaihtoehtoa.

Rikkaissa maissa esiintyvää kilpailuhenki-
syyttä tulisi rajoittaa saasteveroa muistuttavan

onnellisuusveron avulla. Koska toisen rikastuminen vähentää toisen onnellisuutta, ”onnellisen saastuttajan” pitäisi maksaa veroa lisätuloistaan. Jos verot käytetään veronmaksajan mukaan hyödyllisiin tarkoituksiin, hän vähentää työn määrää ja itseään vastaan kääntynyt onnellisuusprosessi pysähtyy. Kansantaloudellisesti tämä alentaisi BKT:n tasoa, mutta sillä ei ole väliä, jos tietyn rajan ylittävä BKT ei luo onnellisuutta.

Yhteiskunnallisesti rakentavampia ratkaisuja tuntuisi kuitenkin löytyvän paremmin Layardin esittämän yleisen onnellisuuspolitiikan piiristä. Tähän sisältyy oleellisesti aktiivinen työllistämispolitiikka. Työ on ihmiselle edelleen yksi tärkeimmistä onnellisuutta tuovista tekijöistä. Tosin itse työssä tulisi panostaa laatuun ja ammattilypeyteen (sisäinen motivaatio), enemmän kuin kiireeseen ja rahallisiin kannustimiin (ulkoinen motivaatio). Layardille parhaita kannustimia ovat tavoitteet, ei eriarvoisuus.

Myös tulonjakoon parempituloisilta huonotuloisille tulisi kiinnittää Layardin mielestä nykyistä enemmän huomiota rikkaiden maiden talouspolitiikassa. Syykin on ollut selvillä jo pitkään. Rajahyötyperiaatteen mukaisesti lisätulojen tuoma hyöty on suurempi huono-osaisille kuin jo ennestään varakkaille. Layard myös vahvistaa väittämänsä empiirisesti. Layardin, Di Tellan ja MacCullochin (2002)⁸ tutkimuksen mukaan tulojen tuoma rajahyöty laskee jyrkästi kun tulot kasvavat tietyn tulorajan yli.

Layard puuttuu onnellisuuspolitiikkaan myös yksilöllisesti ja sosiaalisesti kannattamattomaan statustavoitteluun, joka on hänen mielestään nolla-summapeli, koska sosiaalinen ”kokonaissstatusranking” on muuttumaton. Statuskilpailua tulisi rajoittaa esimerkiksi sitä

ylläpitävään mainostamiseen puuttamalla. Kuluttajan suvereniteetti ei Layardin mukaan ole niin itsestään selvää kuin kansantaloustieteessä yleisesti oletetaan. Layardin ajattelulle on kuitenkin oleellista painottaa yksilöllisten tavoitteiden tärkeyttä. Ihmisten onnellisuuteen pyrkivän toiminnan tulisi olla aina sisäisesti ohjautuvaa eikä ulkoisesti annettua.

Onnellisuustekijätutkimukset tuovat esiin myös turvallisuuden ja vapauden merkityksen onnellisuutta lisäävinä vaikuttimina. Niiden lisäämiseksi Layard ehdottaa toisaalta muuttoliikkeen rajoittamista ja toisaalta alueellisen päätäntävällän kasvattamista. Jälkimmäistä puoltaa myös empiria (esim. Frey ja Stutzer, 2002)⁹. Kun ihmiset päättävät omista asioistaan suoraan, he ovat onnellisempia. Taloudellisen päätäntäoikeuden lisäksi myös poliittisella ja henkilökohtaisella vapaudella on suuri merkitys onnellisuudelle. Muuttoliikkeen rajoittamista esittävä ehdotus on sikäli yllättävä, että yleisesti muuttoliikettä pidetään osoituksena toiminnasta, jonka seurauksena yksilön elintason ja sitä kautta onnellisuuden tulisi kasvaa. Se tuntuisi myös olevan ristiriidassa edellä esitettyjen vapauskäsitusten kanssa. Layard kuitenkin muistuttaa, että liiallinen muuttoalttius voi lisätä yleistä turvattomuudentunnetta ja rikkollisuutta ja siten vähentää koettua onnellisuutta. Myös nämä väittämät Layard perustelee empirialla (esim. Glaeser ja Di Pasquale, 1999)¹⁰. Lopuksi Layard myös muistuttaa terveyden ja sen ylläpitämisen merkitystä. Onnettomuuden tunnetta ja etenkin ääriionnettomuutta torjuttaessa tulisikin panostaa myös kansalaisten terveyteen, myös henkiseen, nykyistä enemmän.

⁸ Layard *ibid.*

⁹ Layard *ibid.*

¹⁰ Layard *ibid.*

Onnellisuus – tarvitaanko senkin määrittelemiseen ekonomistia?

Perimmäisesti onnellisuus määrittelee normatiivisesti kaikkia yhteiskuntatieteitä. Benthamilaisittain sovellettuna niiden tulisi johtaa yhteiskuntamuotoon, jossa ihmiset ovat onnellisimmillaan. Tavoitellessaan maallista mannaa, modernissa markkinataloudessa toimiva ”homo oeconomicus” näyttäisi kuitenkin tippuneen maanpinnalle Ikarostakin nopeammin. Ei siis ole mikään yllätys, että onnellisuustutkimus on kasvussa myös kansantaloustieteen piirissä. Lisäksi jatkuvasti kehittyvät tutkimustavat ja tilastot tarjoavat uusia tapoja käsitellä ennestään metodistisesti vaikeita kysymyksiä. Etenkin tässä mielessä empiirisesti ja metodologisesti kehittyneellä kansantaloustieteellä on varmasti oma lisänsä annettavana.

Uusia talouspoliittisia linjauksia mietittäessä kansainvälinen onnellisuustutkimus näyttää jo nyt tuoneen esille vähintään yhden oleellisen opetuksen: myös keinot taloudellisen kasvun saavuttamiseksi ovat tärkeitä, ei pelkästään lopputulos. Mutta tämänhän talouspolitiikka-tohtorit jo tiesivätkin. □

Kirjallisuus

- Adler, J. (2004): ”The new science of decision making – it’s not as rational as you think”. *Newsweek*, 8.8. 2004
- Brittan, S. (2003): *Seek not to peer into men’s souls*. www.samuelbrittan.co.uk
- Brittan, S. (2001): *Happiness” is not enough*. www.samuelbrittan.co.uk
- The Economist (2002): *Subtract rows, add sex*. 25.7. 2002
- The Economist (1999): *Happiness is a warm vote*. 15.4.1999
- Frey, B.S. ja A. Stutzer (2002): *Happiness and Economics: How the Economy and Institutions Affect Human Well-being*. Princeton University Press.
- Layard, R. (2003): *Happiness – Has Social Science a Clue?* Lionel Robbins -luennot, 3.–5.3.2003, LSE/CEP, <http://cep.lse.ac.uk/layard/>
- Layard, R. (2003): ”The Secrets of Happiness”. *New Statesman*, 3.3.2003
- Praag, B. van ja A. Ferrer-i-Carbonell (2004): *Happiness Quantified – A Satisfaction Calculus Approach*, Oxford University Press.
- Toynbee, P. (2003): ”Money and Happiness”. *The Guardian*, 7.3.2003.